

Kommittémotion

Motion till riksdagen: 2014/1570

av Ali Esbati m.fl. (V)

Arbets tid för välfärd och hållbarhet

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning med uppdraget att se över möjligheterna till en generell arbetstidsförkortning.

2 Generell arbetstidsförkortning

Dagens arbetsmarknad går i allt högre grad mot ett arbetsliv präglad av ökad intensitet, stress och högt tempo. De senaste decennierna har arbetsplatserna slimmats och effektiviserats i stor utsträckning. De som har jobb har ofta svårt att kombinera förvärvsarbete med föräldraskap, familj och fritid – tiden räcker inte till. Många arbetstagare tvingas dessutom arbeta övertid. Samtidigt går hundratusentals människor arbetslösa eller arbetar ofrivillig deltid. Det är en orimlig utveckling som måste vändas. Det måste vara möjligt för både kvinnor och män, arbetare och tjänstemän, att kombinera heltidsarbete med föräldraskap, familj och fritid utan att slita ut sig. Vi behöver ett mänskligt och rättvist samhälle där människor har reella möjligheter att utvecklas och leva berikande liv. Vi behöver ett arbetsliv med plats för fler, där människor inte slits ut i förtid utan orkar jobba till pensionsålder. Vi behöver bättre förutsättningar för människor att leva jämställt. Vi behöver också lägga om vår samhällsekonomi, bort från materiell överkonsumtion som tär på planetens ändliga resurser. Kortare arbetstid är ett viktigt element i sådan samhällsutveckling. Det är därför dags att på nytt väcka frågan om en generell arbetstidsförkortning, där lagstiftning om normalarbetstiden också övervägs.

2.1 Bakgrund

Arbetarrörelsens kamp för kortare arbetsdag började redan i slutet av 1800-talet. Kravet var 8 timmars arbete, 8 timmars frihet och 8 timmars vila. Under 1900-talet förkortades den lagstadgade veckoarbetstiden stegvis till 40 timmar. Lagstiftningen föregicks av kollektivavtalsreglerad arbetstidsförkortning inom vissa delar av arbetsmarknaden. Sedan 1973 har normalarbetsveckan om 40 timmar varit oförändrad för större delen av arbetsmarknaden, trots en enorm ökning av vinster och produktivitet i näringslivet.

Frågan om ytterligare arbetstidsförkortning tog ny fart under 1970-talet.

Vänsterpartiet började driva kravet om sex timmars arbetsdag. Under 1980-talet tillsattes en arbetstidskommitté med uppdrag att se över frågan om en utökad arbetstidsförkortning. I diskussionen gjordes avvägningen mellan minskad veckoarbetstid och införandet av en sjätte semestervecka. Arbetstidskommitténs bedömning var att det under 1980-talet inte fanns något utrymme för minskad veckoarbetstid, men att en sådan troligen skulle gå att genomföra i början av 1990-talet.

Under 1990-talet tillsattes återigen flera statliga utredningar med uppdrag att se över arbetstidsfrågan. Det fördes samtidigt en intensiv debatt med många aktörer och krav på en förkortad veckoarbetstid. Fackliga organisationer, kvinnogrupper och politiska partier drev frågan aktivt men lyckades inte åstadkomma någon förändring. Motkrafter i form av såväl arbetsgivarorganisationer som borgerliga partier lyckades ifrågasätta argumenten, vända opinionen och vinna debatten. Kommittén för nya arbetstids- och semesterregler (KNAS), den senaste statliga utredningen med uppdrag att se över möjligheten till arbetstidsförkortning, lämnade sitt slutbetänkande 2002. Utredningens förslag genomfördes aldrig. Med tiden har flera av förespråkarna lagt kravet om arbetstidsförkortning åt sidan och frågan har tonats ner.

Stora grupper på arbetsmarknaden omfattas dock av kollektivavtal med en kortare arbetstid än lagens 40 timmar. Det gäller främst tjänstemannagrupper och manligt dominerade LO-förbund inom den privata sektorn. I de kvinnodominerade branscherna, som handel, hälso- och sjukvård, omsorg och restaurang, är i stället deltidsarbeten och visstidsanställningar som innebär kort och varierande veckoarbetstid särskilt vanliga. Där bekostar de anställda sin ”arbetstidsförkortning” med deltidslön och låga framtida pensioner.

2.2 Nuläge

I dag är det få som aktivt driver frågan om en generell arbetstidsförkortning. Frågan finns inte på dagordningen på samma sätt som tidigare och har inte utretts på mer än ett decennium. Förklaringarna är flera. Globaliseringen har ökat konkurrenstrycket på den

svenska ekonomin i allmänhet och på tillverkningsindustrin i synnerhet. För att klara sig i den internationella konkurrensen går det inte att sänka arbetstiden, är budskapet. Samtidigt är internationell konkurrens i sig inget nytt, och såväl arbetstid som produktivitet är i ständig förändring under påverkan från olika tendenser på nationell och global nivå.

Därutöver är näringslivets maktposition i dag starkare än på mycket länge, fackföreningsrörelsen har försvagats och den politiska diskursen präglas av krav på ökad flexibilitet från arbetsgivarens perspektiv, fler arbetade timmar, stärkt konkurrenskraft genom pressade löner och arbetsvillkor, och ekonomisk tillväxt utan hänsyn till fördelningsaspekter och bredare sociala kostnader. Den borgerliga arbetslinjen och synen på arbete är förhärskande. Debatten handlar främst om hur vi ska få fler att arbeta mer och längre, men saknar ofta ett klass- och könsperspektiv: det är stora skillnader mellan olika gruppers reella möjligheter att jobba högt upp i åren, eller att arbeta så många timmar som man egentligen skulle önska på den reguljära arbetsmarknaden. Borgerlighetens recept för att komma till rätta med den ökade stressen i arbetslivet har främst handlat om att införa skattereduktion för hushållsnära tjänster i syfte att underlätta det s.k. livspusslet. De fackliga organisationerna, som tidigare varit drivande i arbetstidsförkortningsfrågan, har länge pressats till försvarskamp, och i den grad det har varit möjligt med offensiva krav i stället prioriterat löneökningar, extra semesterdagar, rätt till heltid och fasta anställningar i avtalsrörelserna. Samtidigt visar forskning att det finns en positiv folkopinion för arbetstidsförkortning. En stor del av väljarna, främst kvinnor, tycker att sex timmars arbetsdag är ett bra förslag, medan en majoritet i riksdagen är emot en generell arbetstidsförkortning. Opinionsgapet mellan medborgarna och deras folkvalda har dessutom ökat sedan 1990-talet. Det faktum att det finns en opinion för arbetstidsförkortning är ett av flera skäl till att på nytt väcka frågan om en generell förkortning av arbetstiden.

2.3 Argument för arbetstidsförkortning

Argumenten för en generell arbetstidsförkortning är flera och har varierat över tid. Vänsterpartiet vill här lyfta fram fyra perspektiv med tillhörande argument för en generell arbetstidsförkortning.

2.3.1 Jämställdhet

En generell arbetstidsförkortning med bibehållen lön är en viktig reform för att strukturellt kunna förändra kvinnors situation på arbetsmarknaden och öka jämställdheten. Det finns två huvudsakliga argument. För det första frigör det tid för alla arbetande människor – tid som tillsammans med attitydförändringar och en

individualiserad föräldraförsäkring möjliggör och skapar förutsättningar för en jämnare fördelning av det obetalda hemarbetet, där kvinnor fortfarande står för den största delen. För det andra ökar det kvinnors möjlighet till ekonomisk självständighet. Kvinnor är alltså överrepresenterade när det gäller deltidsarbete, vilket påverkar lön och pension negativt. Med en generell arbetstidsförkortning skulle fler deltidsarbetande kvinnors arbeten räknas om till heltider och inkomstskillnaderna mellan män och kvinnor pressas nedåt. Kravet om en lagstadgad rätt till heltid hänger således nära samman med kravet om generell arbetstidsförkortning. En generell arbetstidsförkortning skulle således dels kunna öka jämställdheten inom familjen, dels minska löneskillnaderna mellan kvinnor och män.

2.3.2 Fritid

Arbete är en central del av människors liv. Arbete betyder gemenskap, tillhörighet och makt att utforma sitt liv och sin framtid. Arbete krävs även för att skapa resurser för vår gemensamma välfärd. Målet med samhällsutvecklingen kan dock inte vara att alla ska arbeta maximalt. Målet bör snarare vara att frigöra människan så att varje individ i större grad äger rätten att själv bestämma över hela sin tid. Ett centralt argument för en generell arbetstidsförkortning är att det ger enskilda människor mer fritid – i betydelsen tid fri från lönearbetets särskilda villkor – och därmed mer makt över deras egen vardag, utan att detta endast reserveras för människor med de högsta inkomsterna, som i huvudsak redan har stor kontroll över sin arbetstid. Att förkorta arbetstiden ger människor mer tid för familj, vänner, intressen, föreningsliv och demokratiskt deltagande. En generell arbetstidsförkortning skapar även mer tid för vila och återhämtning. Det skulle således även bidra till bättre hälsa och ökad livskvalitet, till gagn för såväl individen som samhället.

2.3.3 Klimat

Klimatförändringen är mer långtgående än vad man tidigare har trott. Redan i dag påverkas våra samhällen och ekosystem på ett genomgripande sätt. Forskning visar att det går att förhindra en eskalerande klimatförändring, men att vi måste agera nu. Klimatet kräver att ekonomisk utveckling inte betyder att vi förbrukar mer av icke-förnybara resurser. Produktivitetstökningarna kan inte längre tas ut i form av ständigt ökande konsumtion samlat sett – det är inte hållbart. I stället bör vi ta ut en betydande del av effektivitetshöjningarna i form av fri tid genom en generell arbetstidsförkortning. Detta är inte förändringar som kan genomföras genom individuella livsstils- och konsumtionsval, utan kräver omläggning av hela ekonomin. För att detta ska vara socialt hållbart, måste det gå hand i hand med minskade klassklyftor. Dels är det de med

höga inkomster som står för den mest betydande överkonsumtionen, dels kräver en omläggning av de privata konsumtionsmönstren en större roll för gemensamma lösningar. För klimatets skull bör vi växla mer arbete och ökande konsumtion mot mer fri tid och kortare arbetstid.

2.3.4 Rättvisa och makt

Generell arbetstidsförkortning är en systemkritisk reform som utmanar kapitalets makt över privatliv och arbetsliv. Den stärker arbetstagarna gentemot arbetsgivarna genom att den dels – allt annat lika – skapar en relativ brist på arbetskraft, dels minskar arbetsgivarnas frihet att bestämma över arbetstidens förläggning. Det i sin tur ökar möjligheterna att ändra fördelningen av produktionsresultatet mellan arbete och kapital. Arbetstidsförkortning är också en generell rättvisereform med ett tydligt makt- och klassperspektiv. De som i dag har krävande arbeten och som sköter sin egen arbetstidsförkortning genom att arbeta deltid, främst kvinnor i arbetarklassen, kommer att gynnas av en generell arbetstidsförkortning. Deras ställning kommer att stärkas i förhållande till andra grupper på arbetsmarknaden. En arbetstidsförkortning skulle således ha en omfördelade effekt och bidra till att minska klyftorna mellan människor på arbetsmarknaden.

2.4 Avslutning

Vänsterpartiet vill ha ett mänskligt och rättvist samhälle där människor har reella möjligheter att utvecklas och leva berikande liv. Vi vill ha en hållbar arbetsmarknad där människor orkar jobba till pensionsålder utan att slitas ut i förtid. Vi vill ha bättre förutsättningar för par att leva jämställt. Detta kräver en kortare arbetstid – en generell arbetstidsförkortning.

Förutsättningarna för en generell arbetstidsförkortning är goda. Produktiviteten har fördubblats i Sverige sedan 1970-talet. Samtidigt har löneandelen av det samlade produktionsresultatet sjunkit kraftigt. Det ekonomiska utrymmet för en arbetstidsförkortning med bibehållen lönenivå är alltså betydande i ekonomin som helhet. För att det utrymmet ska komma alla på arbetsmarknaden till del behövs det en lagstadgad arbetstidsförkortning som utjämnar klyftorna mellan de grupper på arbetsmarknaden som har avtalsreglerad arbetstidsförkortning och de grupper som inte har det. Vänsterpartiet anser att förkortningen ska ske i en sådan takt att arbetstagarnas inkomster inte minskar.

Samtidigt som förutsättningarna för en generell arbetstidsförkortning är goda är behovet av en arbetstidsförkortning stort. Arbetslivet präglas i dag av ökad intensitet, stress och högt tempo. Detta leder i sin tur till ökad ohälsa, stressrelaterade sjukdomar

och sjukskrivningar. Den ojämsställda fördelningen av det obetalda hemarbetet mellan kvinnor och män kvarstår, liksom det faktum att fler kvinnor än män arbetar deltid vilket minskar deras ekonomiska självständighet. Utöver detta kräver klimatet minskad konsumtion och lägre resursförbrukning. En generell arbetstidsförkortning skulle bidra till att minska ohälsan, öka jämställdheten, minska klyftorna på arbetsmarknaden och bidra till en hållbar utveckling.

Frågan om en ytterligare arbetstidsförkortning har diskuterats med varierande intensitet sedan normalarbetsveckan om 40 timmar infördes 1973. Det har tillsatts en mängd statliga utredningar men ingenting har hänt. Drygt 40 år efter reformen har vi fortfarande 40 timmars arbetsvecka, trots enorma produktivitets- och effektivitetsökningar. Vänsterpartiet anser att det är dags att på nytt lyfta frågan om en generell arbetstidsförkortning. I grunden handlar detta om avgörande vägval för vårt samhälle. Det handlar om hur vi organiserar ekonomin och vilka värden som ska vägleda oss in i framtiden. De flesta skulle skriva under på att vi arbetar för att kunna leva gott – inte lever för att arbeta till varje pris. Ändå återspeglas detta sällan eller aldrig i samhällsdebatten. En samhällsdebatt om arbetstiden är viktig, och det är viktigt att den har ett gott och mångsidigt faktaunderlag. Ett första steg är att tillsätta en utredning med uppdrag att se över möjligheterna för en generell arbetstidsförkortning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ali Esbati (V)

Ulla Andersson (V)

Christina Höj Larsen (V)

Wiwi-Anne Johansson (V)

Daniel Riazat (V)

Daniel Sestrajcic (V)